

Τάσος Λειβαδίτης: Ταύτιση έργου και ζωής.

Εισήγηση Γιώργου Δουατζή - Ημερίδα της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών 13.2.09

Στην πρόσφατη έκδοση του βιβλίου που επιμελήθηκα για τα είκοσι χρόνια από τον θάνατο του Τάσου Λειβαδίτη, στις εκδόσεις Κέδρος, τον χαρακτήρισα Άγιο της Ποίησης μας. Και στήριξα αυτή την άποψη στο ότι η αγιοσύνη του - πέρα από θρησκείες-πηγάζει από τη στάση ζωής του, η οποία ταυτίζεται απόλυτα με το αξιακό σύστημα το οποίο οικοδόμησε με το έργο του. Ο Λειβαδίτης αποτελεί την περίπτωση ενός δημιουργού, ο οποίος ταύτισε το έργο με τη ζωή του.

Με αδιατάρακτη συνέπεια ο Λειβαδίτης έζησε μια ζωή αφιερωμένη στον άνθρωπο, την αγάπη, την ελπίδα για έναν καλύτερο κόσμο με διαχρονικές αξίες. Αυτή η στάση ζωής, εκφραζόταν πολιτικά ως καθημερινή πρακτική και στο έργο του, όχι απλά ως καταγραφή επιθυμιών ή οραμάτων, αλλά ως υψηλής αισθητικής ποιητική, γεμάτη συναίσθημα, με κινητήρια δύναμη το όνειρο του καλύτερου αυριανού κόσμου.

Η καθημερινότητά του υφαινόταν στο υπόστρωμα της προσφοράς. Έδινε απλόχερα σε όλους. Παρείχε ιδιαίτερα στους νέους ποιητές, την άδολη αγάπη του, τον πολύτιμο χρόνο του, τις ατέλειωτες γνώσεις του, την τεράστια πείρα του στη ζωή και την τέχνη. Η μεγαθυμία και γενναιοδωρία του, ήταν παροιμιώδης. Νεαρός, στα δεκαοχτώ μου, τόλμησα να του τηλεφωνήσω για να του δείξω χειρόγραφέ μου. Μετά λίγες μέρες ανακάλυψα, ότι είχε κάνει εκτεταμένες σημειώσεις σε κάθε σελίδα που του είχα δώσει. Μεταξύ άλλων μου είπε: «είναι τιμητικό, πολύ σημαντικό, να απευθύνονται νέοι άνθρωποι σε μένα. Είναι μεγάλη δικαιολογία ύπαρξης αυτή. Κάποτε θα συμβεί αυτό και σε σένα...».

Ο Λειβαδίτης δεν είχε αυταπάτες. Γνώριζε ότι μέσα από την επικοινωνία του με τους νέους εισέπραττε ένα ακόμα στοιχείο δικαιολογίας ύπαρξης, αλλά ήξερε επίσης τη σημαντικότητα της βοήθειάς του και δεν την αρνιόταν. Δεν θα

μπορούσε άλλωστε να υμνεί με την ποίησή του την αγάπη και ύψιστες ανθρωπίνες αξίες και στην πράξη να φερόταν αλαζονικά. Από το 1954 έως το 1967 και από τη μεταπολίτευση το 1974 έως το 1980, έγραψε στην εφημερίδα «Αυγή», δεκάδες κριτικές για νέους ποιητές στηρίζοντας την προσπάθειά τους. Οι κριτικές του αποτελούν μνημειώδη κείμενα μιας έντιμης κριτικής προσέγγισης και ενθάρρυνσης των αξιών.

Ως και υλική βοήθεια πρόσφερε σε ανθρώπους αδύναμους και μάλιστα σε περιόδους που ζούσε ο ίδιος μέσα στη στέρηση ως και των στοιχειωδών. Μία ημέρα που είχε εισπράξει από τον εκδότη του συγγραφικά δικαιώματα, σε περίοδο μεγάλης ένδειας, επέστρεψε χωρίς δραχμή στο σπίτι. Και είπε στη γυναίκα του: «Έδωσα τα χρήματα στον τυφλό ζητιάνο στη γωνία. Έχει μεγαλύτερη ανάγκη από μας». Ως προερχόμενος πολιτικά από την Αριστερά, δεν πίστευε στην ελεημοσύνη, αλλά στο ότι ένα οργανωμένο κράτος οφείλει να καλύπτει τις ανάγκες των αναξιοπαθούντων πολιτών του. Παρά ταύτα ενέδιδε στην ελεημοσύνη, με τη σκέψη ότι δεν μπορεί αυτός να κατέχει πράγματα που είναι πολύ πιο αναγκαία σε έναν συνάνθρωπό του. Το συναίσθημα υπερκάλυπτε τη λογική, αλλά εξέφραζε μια προσωπική στάση προσφοράς, όχι βεβαίως άμοιρη των ποιητικών επιλογών του. Δεν θα μπορούσε να κάνει αλλιώς, ο ποιητής που έγραψε :

«Κι όταν δεν πεθαίνει ο ένας για τον άλλο, είμαστε κιόλας νεκροί».

Όσοι τον γνώρισαν καταθέτουν την ηπιότητα που εξέπεμπε, παρά τις τρικυμίες της ψυχής του. Δεν διαμαρτυρήθηκε ποτέ, παρά τις αδικίες που υπέστη από ομοτέχνους του και από κομματικούς μηχανισμούς. Δεν επέρριψε ευθύνη σε άλλους, απεναντίας φορτωνόταν ο ίδιος τα βάρη των ευθυνών των άλλων, λες κι ήταν ο μέγας ενοχικός. Ως και τους διώκτες και βασανιστές του δεν μίσησε. Το 1950 εξόριστος στη Μακρόνησο, απευθυνόμενος στον ανθρωποφύλακα σκοπό του στρατοπέδου έγραψε:

«Κι όταν σου πουν να με πυροβολήσεις/ χτύπα με αλλού/ μη σημαδέψεις την καρδιά μου./ Κάπου βαθιά της ζει το παιδικό σου πρόσωπο./ Δεν θάθελα να το λαβώσεις».

Μοναχικός οδοιπόρος, όπως σκληρά απαιτεί η Ποίηση, έζησε με μια ταπεινότητα, που όμοιά της δεν συναντάμε συχνά στον κόσμο της δημιουργίας, ο οποίος βρίθει ματαιοδοξίας, έπαρσης, αλαζονείας. Ο Λειβαδίτης ήταν ταπεινός με όλη τη μεγαλοσύνη της έννοιας. Τον χαρακτήριζε η ευγένεια, μια ιδιαίτερη σεμνότητα και η πλήρης απουσία αλαζονείας. Κάποιοι ελάχιστοι που προσπάθησαν να τον μειώσουν, προφανώς αγνοούσαν ότι δεν μπορεί ποτέ να ταπεινωθεί ένας επί της ουσίας ταπεινός άνθρωπος, ένας άνθρωπος που ισοπέδωνε ο ίδιος ενσυνείδητα το εγώ του. Και ήταν δυνατό γι αυτόν, να κάνει την υπέρβαση βίωμα.

Έγραψε:

«...γι αυτό και μέσα σε κάθε ζωή / υπάρχει πάντα κάτι πιο βαθύ / απ' τον εαυτό της / η ζωή των άλλων».

Θα μου επιτρέψετε να καταθέσω έναν συλλογισμό, που προκύπτει από την πολύχρονη φιλία μου με τον ποιητή. Η ταπεινότητα δεν επιβάλλεται, αποτελεί κατάκτηση των πνευματικών ανθρώπων και μέγα βήμα προς την ελευθερία. Πιστεύω, πως ουσιαστικό βήμα ελευθερίας είναι να μη θέλεις να αποδείξεις τίποτα στον εαυτό σου, ούτε σε κανέναν άλλο. Ο μέγας ταπεινός, ο άγιος Λειβαδίτης, είχε κάνει αυτό το μεγάλο βήμα. Νομίζω επίσης, πως η άρνηση της συνεχούς επιβεβαίωσης της ύπαρξής του, αποτελεί την πιο βαθιά κατάφαση της ταπεινοσύνης του.

Έγραψε:

«Μας φτάνει να μιλήσουμε/ απλά/ όπως πεινάει κανείς απλά/ όπως αγαπάει/ όπως πεθαίνουμε/ απλά».

Ο Λειβαδίτης επέλεξε το χαμηλό μέτρο, την ταπεινότητα, μέσα από μια πορεία φιλοσοφική. Από τις συζητήσεις μαζί του μπορούσε εύκολα να καταλάβει κανείς, ότι ο ποιητής ένιωθε σε βάθος ελεύθερος. Για αυτόν, επίγνωση του

τραγικού της ανθρώπινης μοίρας, δεν ήταν το αναπόφευκτο φυσικό μας τέλος. Το τραγικό γι αυτόν, είχε να κάνει κυρίως με την υστέρηση ποιοτικών χαρακτηριστικών της ζωής και εξεχόντως της ελευθερίας. Ο Λειβαδίτης πικραινόταν από την έλλειψη αυτών των ποιοτικών χαρακτηριστικών. Τον ένιωθα να έχει αποστεί από καιρό του μικρόκοσμού μας κι ας ζούσε ανάμεσά μας. Κι όπως είπε:

«Και μόνον ο τυφλός χαμογελούσε/ καθώς το ραβδί του, σοφό, τον πήγαινε πέρα από τη ματαιότητα,/ μες στο σκοτάδι».

Μετρημένος, γνώριζε τη σημαντικότητα του έργου του, αλλά παράλληλα είχε πλήρη συνείδηση της ανθρώπινης μοίρας και δεν ξεχνούσε το φθαρτό και τη θνητότητά μας. Πράγματα που εξαφάνιζαν κάθε αλαζονικό στοιχείο και στήριζαν μια σπάνια ευγένεια συμπεριφοράς και ψυχής.

Έγραψε:

«Κι όταν πεθάνω και δε θάμαι ούτε λίγη σκόνη πια μέσα στους δρόμους σας, τα βιβλία μου, στέρα και απλά, θα βρίσκουν πάντοτε μια θέση πάνω στα ξύλινα τραπέζια, ανάμεσα στο ψωμί και τα εργαλεία του λαού».

Σιωπούσε φλύαρα, έγραφε ακατάπαυστα, υπηρετώντας με την Ποίησή του την υψηλή αισθητική και το στοχαστικό βάθος. Η σπανιότητα του έργου του έχει συστατικό τη χρήση απλών καθημερινών λέξεων, οι οποίες υπηρετούσαν υψηλά νοήματα και ένα μοναδικό φιλοσοφικό εύρος.

Με τη δημοσιογραφική μου ιδιότητα, τον πίεζα επί πολλά χρόνια, να μου δώσει συνέντευξη ή να μου μιλήσει, έστω για κάποια έκδοση βιβλίου του. Αντιστεκόταν σθεναρά και η απάντηση του πάντα ίδια: "Ο δημιουργός μιλάει με το έργο του." Δεν μίλησε σε μέσο ενημέρωσης ποτέ. Το μόνο που καταφέραμε ήταν να απαγγείλει δυο - τρία ποιήματα στην τηλεοπτική κάμερα. Θα ήταν πολύ απλό γι αυτόν να μπει στο φιλάρεσκο παιχνίδι της δημοσιότητας. Το αρνήθηκε. Στάση ηθικής, μετριοφροσύνης, αλλά και αυτοπροστασίας...

«Όσοι δοκίμασαν να μας αναζητήσουν χάθηκαν στο δρόμο/ κι εκείνοι που τελικά μας ανακάλυψαν, βρήκαν ένα απλό όνομα γραμμένο στον τοίχο».

Η ζωή του ήταν πολυτάραχη, με αλλαγές που επιβάλλονταν συχνά βίαια, λόγω της συνέπειας του ποιητή σε ιδεολογικές αρχές, οι οποίες προκαλούσαν το καθεστώς. Ο Λειβαδίτης έφερε βιώματα από τη Μικρασιατική καταστροφή, την προσφυγιά, τη δικτατορία Μεταξά, τους αγώνες της Αριστεράς, την Κατοχή, τον Εμφύλιο, τις διώξεις, τις εξορίες, τις φυλακίσεις, τη δικτατορία του 1967 και τόσα άλλα. Παρά τις τόσες κακουχίες, παρέμενε λάτρης, υμνητής της ζωής.

Έγραψε:

«Γιατί δεν είναι άλλος δρόμος, άλλο χέρι, άλλο όνομα, άλλη σημαία, άλλη καρδιά, άλλο άστρο, άλλη δικαιοσύνη - απ' τη ζωή».

Το 1955 στις 10 Φεβρουαρίου ο ποιητής δικάζεται στο Πενταμελές Εφετείο για το "Φυσάει στα σταυροδρόμια του κόσμου". Πλήθος ανθρώπων και ανάμεσά τους πολλές προσωπικότητες των γραμμάτων θα παρακολουθήσουν αυτή τη πνευματική δίκη, όπου ο ποιητής θα μετατρέψει το εδώλιο σε βήμα και όπου θα διατυπώσει την ουσία και τον σκοπό της τέχνης του. Θα συγκινήσει όχι μόνο το ακροατήριο, αλλά και τους δικαστές, που τελικά θα τον αθωώσουν πανηγυρικά». Αυτά αναφέρει ο Γιάννης Κουβαράς στο βιογραφικό του Λειβαδίτη. Ο ποιητής, μας λέει, «μετέτρεψε το εδώλιο σε βήμα». Σε μια εποχή που μεσούσαν τα εμφυλιοπολεμικά πάθη ...

Οι αναφορές μου αποσκοπούν στην ανάδυση του περιβάλλοντος στο οποίο έζησε ο Λειβαδίτης. Ένα περιβάλλον, το οποίο ο ίδιος διαμόρφωσε και του οποίου αντίστοιχα προϊόν ήταν ο ποιητής. Έζησε τα καθοριστικά γεγονότα μιας ιστορικής διαδρομής «εκ των έσω», με μύριες δυσκολίες, οι οποίες θα μπορούσαν κάλλιστα να κάμψουν το φρόνημά του, όπως έγινε με τόσους άλλους. Και αποτύπωνε θαρραλέα τη ματιά του, τις προσλήψεις που ζύμωνε η

ευαίσθητη ποιητική ψυχή του, υψώνοντας το ανάστημα του πνευματικού ανθρώπου του ταγμένου να φυλάει Θερμοπύλες. Πιστός σε ανθρώπινα ιδανικά, αυτά που τραγουδούσε μέχρι τελευταίας πνοής. Ίσως γι αυτό όσοι πλησίασαν το έργο και τον ποιητή, ένιωθαν αγάπη δεμένη με βαθιά εκτίμηση. Έγραψε:

«ο κόσμος είναι για την ευτυχία».

Και:

«Θα ξαναβρεθούμε μια μέρα./ Και τότε/ όλα τα βράδια κι όλα τα άστρα κι όλα τα τραγούδια/ θάναι δικά μας».

Επιστρέφω στο βιογραφικό: Τον Οκτώβριο του 1961 Περιόδευε με τον Μίκη Θεοδωράκη την επαρχία, Καβάλα, Δράμα, Σέρρες, Λάρισα, Νάουσα, Βέροια και όπου ανάμεσα στα μουσικά διαλείμματα των συναυλιών έκανε απαγγελίες ή συνομιλούσε με το κοινό. Στη Βέροια μάλιστα θα δέχτηκαν άγρια επίθεση από τους παρακρατικούς της εποχής.

Με την έλευση της δικτατορίας και το διάστημα μεταξύ 1967 και 1972, ποιητής βυθίζεται στην σιωπή. Το καθεστώς των συνταγματαρχών κλείνει την εφημερίδα «ΑΥΓΗ» και ο ποιητής μένει άνεργος. Για λόγους επιβίωσης διασκευάζει ή μεταφράζει με το ψευδώνυμο «Ρόκκος», έργα λογοτεχνικά για περιοδικά ποικίλης ύλης.

Λίγο αργότερα έγραψε:

«Κι έπρεπε σαν έναν άλλο, πιο μεγάλο ουρανό, ν' αντέξουμε την καθημερινή μας ιστορία».

Ενδεικτική για όσα προανέφερα η ματιά του Τάσου Λειβαδίτη για την Ποίηση και τον Ποιητή:

Ύποπτοι θαυματοποιοί που πυροβολούν τις λέξεις - και γίνονται πουλιά.

..ώ Ποίηση εσύ, ελάχιστε, θνητέ σπόρε του αιώνιου χρόνου.

... ώσπου η σελήνη έγερνε πάνω στο λόφο, αιμόφυρτη - σαν τον ποιητή πάνω σ' αυτό το πεπαλαιωμένο αλφάβητο.

... ή σαν τον ωραίο ποιητή που γίνεσαι όταν δεν έχεις τίποτ' άλλο στον κόσμο.

... χέρια μου, δε σας είχα ποτέ δικά μου, όπως τα λόγια του ο ποιητής...

... λυπηθείτε τους ποιητές που τους τρελαίνουν δύο δισεκατομμύρια εκδοχές για έναν μοναδικό κόσμο...

... οι επαναστάτες είναι ανήσυχτοι για το μέλλον, οι εραστές για το παρελθόν, οι ποιητές έχουν επωμιστεί και τα δύο...

Κι η ποίηση είναι σα ν' ανεβαίνεις μια φανταστική σκάλα για να κόψεις ένα ρόδο αληθινό.

Φτωχοί λαθρεπιβάτες πάνω στις φτερούγες των πουλιών την ώρα που πέφτουν χτυπημένα.

Ένα σπίτι για να γεννηθείς, ένα δέντρο για ν' ανασάνεις, ένας στίχος για να κρυφτείς, κι ο κόσμος για να πεθάνεις .

Και κλείνω με την υπέροχη παραίτηση:

«Γι αυτό σας λέω ας κοιτάξουμε τη ζωή μας με λίγη περισσότερη συμπόνια μιας και δεν ήτανε ποτέ πραγματική».